

Název projektu: Výuka ruského jazyka pro zrakově postižené

Specifikace řešitelského týmu:

Odpovědný řešitel:

- **Mgr. Elena Vasilyeva, CSc.**

Studenti magisterského studia na PdF UHK:

- **Eliška Bartoňová (20401), P-NSSKJ, P-NSSKRJ učitelství pro SŠ ruský jazyk a český jazyk**
- **Lucie Šmídová (22357), P-MSN Spec. pedagogika rehab. činnosti a management ústavních zařízení**

Celková částka přidělené dotace: 50.000,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu:

Díky současnému trendu globalizace se stále častěji vyskytuje potřeba komunikace s lidmi jiných národností, a to na úrovni běžné i odborné. Výuka ruského jazyka byla v České republice povinná až do roku 1990, poté zájem o výuku plošně opadl; kontinuita celého procesu výuky i tvorby materiálů byla narušena. Ruský jazyk se však v posledních letech stává stále populárnější, a to i mezi skupinou zrakově postižených.

Cílem projektu je zmapovat nové možnosti výuky ruského jazyka pro zrakově postižené s ohledem na nové technické a technologické možnosti a provést průzkum jejich využitelnosti. V návaznosti pak navrhnout pro tuto skupinu žáků didaktické materiály a speciální metodiku, která poskytne možnost plnohodnotného vzdělání a využití moderních trendů tak, jak tomu je u intaktní populace. Cílem zkoumání je také zhodnocení efektivity metodiky pomocí analýzy výsledků kontrolních testů v experimentálních a kontrolních skupinách zrakově postižených.

Od února 2012 byla průběžně nastudována literatura vztahující se k problematice zrakového postižení, speciálního školství, integrace a didaktice ruského jazyka. V březnu 2012 byly o spolupráci požádány speciální školy pro zrakově postižené, které dle svých možností poskytly učební materiály pro výuku ruského jazyka před r. 1989. Tyto materiály byly analyzovány a jednotlivé typy cvičení konfrontovány s dnešními možnostmi a na základě tohoto srovnání byly vytvořeny nové učební materiály, které využívají haptizaci materiálů a nové kompenzační pomůcky.

Vzhledem k malému počtu zrakově postižených studentů ruského jazyka a jejich značné nehomogenitě nebylo možné sestavit odpovídající experimentální a kontrolní skupinu pro zhodnocení efektivity nových učebních materiálů. Proto byly materiály předloženy individuálně a jejich hodnocení probíhalo kvalitativní metodou formou rozhovoru. Na základě připomínek studentů byly materiály dopracovány.

Výzkum a učební materiály budou dále rozšiřovány v diplomové práci Elišky Bartoňové.

Aktivní účast na konferencích

Název konference: XIII. Mezinárodní konference k problematice osob se specifickými potřebami

Organizátor: Univerzita Palackého Olomouc

Termín: 14. 3. 2012

Název příspěvku: Možnosti výuky ruského jazyka pro zrakově postižené

Vystoupení proběhlo formou workshopu

Název konference: HUMANISTICKÉ POSTUPY V CUDZOJAZYČNOM VZDELÁVANÍ I. Inovatívne metódy a prístupy

Organizátor: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Termín: 14. - 15. 9. 2012

Název příspěvku: Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení:

VASILYEVA, Elena, BARTOŇOVÁ, Eliška. Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené. In: *Humanistic foreign language teaching and learning*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2012, s. 19-25. ISBN 978-80-558-0154-4. – příspěvek ve sborníku, zadáno do OBD, bez vazby na RIV

VASILYEVA, Elena, BARTOŇOVÁ, Eliška. Možnosti výuky ruského jazyka pro zrakově postižené. Přijato k publikování v mimořádném čísle časopisu e-pedagogium. Sborník není k dispozici, bude doloženo později. Půjde o výstup s vazbou na RIV.

VASILYEVA, Elena, BARTOŇOVÁ, Eliška. Využití PenFriendu ve výuce cizích jazyků pro zrakově postižené. V recenzním řízení, zasláno do časopisu Speciální pedagogika. Bude doloženo později, v případě publikace půjde o výstup s vazbou na RIV.

VASILYEVA, Elena, BARTOŇOVÁ, Eliška. Innovative methods of the instruction of Russian language for visually impaired v recenzním řízení, zasláno do časopisu Xlinguae. Bude doloženo později, v případě publikace půjde o výstup s vazbou na RIV.

Přehled realizovaných výdajů:

a) osobní náklady (mzdy, odměny, odvody na zdravotní, sociální a úrazové pojištění, tvorba sociálního fondu, dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti) a jejich stručné zdůvodnění

Náklady celkem: 4.032,95 Kč

Jedná se o náklady na mzdu vč. povinných zákonných odvodů pro odpovědnou řešitelku projektu. Mzda byla vyplacena ve výši 3.000,- Kč. Kromě odborné garance projektu se jedná o odměnu za prováděné korektury ruskojazyčných textů a materiálů.

b) stipendia a jejich stručné zdůvodnění

Náklady celkem: 14.505,- Kč

Jedná se o stipendia vyplacená členkám řešitelského týmu, studentkám magisterského studia na Pedagogické fakultě UHK. Bc. Elišce Bartoňové bylo vyplaceno stipendium ve výši 12.205,- Kč. Studentka má díky absolvování speciálněpedagogických předmětů v oblasti tyflopédie odborné předpoklady pro tento typ projektu, vyžadující mezioborovou spolupráci. Tvorba didaktických materiálů je časově značně náročná s ohledem na nutnost tvůrčího přístupu, prověřování správnosti metodických postupů, konzultací s odborníky z praxe. Studentka se zúčastnila zahraniční konference v Nitře, domácí konference v Olomouci a 18. celostátního semináře k otázkám výuky ruského jazyka ve Zlenicích. Veškeré náklady spojené s účastí na těchto akcích (vč. cestovného) byly hrazeny z vyplaceného stipendia. Bc. Lucii Šmídové bylo vyplaceno stipendium ve výši 2.000,- Kč. Studentka je díky studiu speciální pedagogiky kompetentní posuzovat vhodnost jednotlivých materiálů pro zrakově postižené. Byla konzultantem a garantem v oblasti tyflopédie.

c) materiálové náklady (výdaje na pořízení drobného dlouhodobého hmotného majetku, nehmotného majetku – software, kancelářské potřeby, ostatní materiál) a jejich stručné zdůvodnění

Náklady celkem: 31.462,05

Papír slepecký, formát A4: 185,- Kč

Díky své speciální gramáži a pružnosti umožňuje kvalitní záznam Braillova písma na Pražské tabulce a Pichtově psacím stroji.

Zy-Tex papír A4 pro fuser: 5500,-

Zy-Tex papír obsahuje termocitlivé složky, které po zahřátí přístrojem fuser vytvoří pozitivní hmatový reliéf. Sloužil tak k výrobě tyflografických materiálů, potřebných k projektu.

Folie na kreslení, vytvářející pozitivní reliéf: 170,- Kč

Podložka: 160,-

Folie vytvářejí haptický reliéf, používají se především k nácvičku psaní těžce zrakově postižených. V tomto projektu sloužil k haptickému záznamu informací zrakově postiženými studenty.

Čtečka hlasových etiket PenFriend: 2.600,- Kč

Náhradní štítky: 420,-

Čtečka přehrává zvukové informace zaznamenané na samolepících štítcích. Tímto způsobem lze zvukově označit nejrůznější předměty i tištěné materiály. Tímto způsobem lze upravit a zatraktivnit

výukové aktivity nejen pro zrakově postižené žáky. Část výukových materiálů tak mohla být obohacena o auditivní složku.

2 x USB disk 16GB: 464,70,-

Notebook HP ProBook: 15 040,40,-

Při návštěvách speciálních škol je nutné použít přenosnou techniku, díky které je možné předávat jednotlivé materiály. Neven ve speciálních školách se využívá notebook pro připojení braillovského řádku a digitálních lup, což je však náročné na hardware i software počítače. Užití výkonného notebooku tak umožní rychlou a snadnou spolupráci se zrakově postiženými a bezprostřední vyzkoušení materiálů. Vzhledem k tomu, že technické vybavení bylo k dispozici až po ukončení realizace projektu, nebylo v jeho průběhu využito. V nutných případech byl použit soukromý notebook členů řešitelského týmu.

Vzhledem k tomu, že specifické technické prostředky byly pořízeny oproti plánovanému rozpočtu levněji a také s ohledem na nižší náklady na plánovanou vědeckou aktivitu studentů, bylo požádáno o změnu čerpání v rozpočtu projektu. Přesun ve výši 6.425,- Kč byl schválen, za tyto prostředky bylo nakoupeno materiální a technické vybavení:

Přesunuté náklady celkem: 6.775,- Kč

Tonery: 3.002,- Kč

Skartovačka papíru: 1080,- Kč

Prodlužovací kabel: 106,- Kč

Řezačka papíru A4: 469,- Kč

Kancelářský papír: 1.768,- Kč

Oproti návrhu v žádosti o změnu čerpání rozpočtu bylo vynaloženo o 350,- Kč více. Cena kancelářského papíru byla 2118,- Kč.

Povinné přílohy:

- a) kopie publikačních výstupů
- b) výpis z OBD – výsledky publikační činnosti podpořené projektem

Příloha a) kopie publikačních výstupů

**Department of English and American Studies
Faculty of Arts
Constantine the Philosopher University in Nitra
Slovakia**

**HUMANISTIC FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING I
Innovative methods and approaches
ISBN 978-80-558-0154-4
EAN 9788055801544**

14 – 15 September 2012

Conference Proceedings

Editors:

Mgr. Andrea Billíková, PhD.

Doc. PhDr. Jana Hartánská, PhD.

PhDr. Mária Kiňňová, PhD.

HUMANISTIC FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING I

Innovative methods and approaches

The conference is organized under the auspices of the dean of the Faculty of Arts of Constantine the Philosopher University in Nitra **Prof. PaedDr. Bernard Garaj, CSc.**

The international conference is dedicated to the latest trends in foreign language teaching and learning. It is open to all the professionals who would like to share current research results, innovative ideas, opinions and experience in the following areas:

- current trends and challenges in the theory of teaching foreign languages
- the concept and representations of humanity in teaching literature and cultural studies
- linguistics and innovative ways of its teaching

Scientific guarantees of the conference:

Prof. PaedDr. Zdenka Gadušová, PhD.

Prof. PaedDr. Bernard Garaj, PhD.

Doc. PhDr. Jana Hart'anská, PhD.

Prof. PhDr. Gabriela Miššiková, PhD.

Tim Phillips, M.A. MATEFL, BA, DipTEFL, PGCE

Stephen Slater, M.A. B. Soc. Sc. Hons.

Conference organizing committee:

Mgr. Ľudmila Adamová

Mgr. Andrea Billíková, PhD.

Mgr. Alena Boboš

Mgr. Elena Ciprianová, PhD.

Prof. PaedDr. Zdenka Gadušová, PhD.

Doc. PhDr. Jana Hart'anská, PhD.

Mgr. Simona Hevešiová, PhD.

Mgr. Emília Janecová

PhDr. Mária Kiššová, PhD.

Mgr. Diana Ťidová

TABLE OF CONTENTS

Jana Hart'anská Editorial	6
Jana Hart'anská Slovo na úvod	7
Ludmila Adamová Stylistics for Translators: Stylistic Analysis as a Tool for Development of Students' Creative and Critical Thinking	8
Daniela Bačová Formative Assessment	13
Eliška Bartoňová - Elena Anatolievna Vasilyeva Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené	19
Markéta Bilanová The Use of Multimedia for the Development of Linguistic Skills	26
Ňtěpánka Bilová What Do ESP Students Learn when “Interviewing a Client“?	30
Luisa Bozzo Materials and Tools to Foster Learner Autonomy in Blended Learning: A Case Study for an Academic English Linguistics Course	34
Agata Buda - Anna Włodarczyk-Stachurska Work with the Use of Modern Technology in the English Classroom	52
Dorota Chłopek Revising English Grammar “Rules” Through Valence Relations in Text for Teenagers	59
Elena Ciprianová Developing Intercultural Competence as Part of Translator Training	69
Paolo Di Vico - Monika Grittiová Jazyk na scéne - Divadlo vo vyučovaní cudzích jazykov - Psychologické a pedagogické aspekty	75
Monika Dobrovičová Presentations in the International Environment	82
Zdenka Gaduňová – Jana Hart'anská Creativity of Trainee Teachers – Vision and Reality	86
Katarína Gephardt - Mária Kostelníková English Across Cultures: Fostering Intercultural Competence through a Telecollaboration between Classes of Slovak EFL and U.S. L1 Students of English	104
Tatiana Hrivíková The Role of Christianity in the Development of the European Civilization and Identity	116
Zuzana Husárová How I Teach New Media Literature Creatively	120
Shadab Jabbarpoor Collaborative Output Task as a Humanistic Foreign Language Learning Tool	125
Beáta Jelínková Autistic Spectrum Disorders and Learning Foreign Languages	129
Zlatica Jursová Zacharová Naratívny formát ako efektívna metóda v cudzojazyčnom vyučovaní	136
Miroslava Klečková CLIL as a Language Game	143
Lada Klímová Výuka odborného jazyka ve studijních odborech zdravotně sociálního zaměření	149
Ivica Kolečáni Lenčová Podpora kreatívneho potenciálu a emociálnosti žiakov prostredníctvom umeleckých artefaktov (na príkladoch z literatúry a výtvarného umenia)	153
Sandra Kotlebová Výučbové štýly vysokoškolských učiteľov ESP	160
Denisa Kraľovičová Autonómia - kľúč k zvyšovaniu kvality jazykového vzdelávania	168
Alfonso López - Xavier Frías Conde Limited Length, Extensive Opportunities: On the Benefits of Using Micro Literature in EFL and Literature Classes	172
Jaroslav Marcin - Božena Velebná On the Importance of Systematic Cultural Studies for Future Language Professionals	181

Viera Marková Výskumný potenciál modelu poetickej komunikácie v literárnej kritike	187
Gabriela Miščíková A Pragmatic Stylistics Approach to Humour and Irony	195
Barbora Müller Dočkalová More Drama! The Importance of Dramatic Tension in Scripted Dialogues for Language Learners	200
Zuzana Ondrejová – Ľudmila Hulajová Interferencia materinského jazyka do anglického jazyka vo výučbe odborného jazyka študentov Ekonomickej univerzity v Bratislave	212
Tim Phillips English Language Teachers – Growing, Naturally	217
Helena Polehlová Can Ælfric’s Grammar and Glossary as a Unique Old English Textbook Be an Inspiration for Teaching Languages even in the 21st Century?	225
Edita Poórová Zásady hodnotenia vo vysokoškolskom vzdelávaní	230
Olga Ruda Nonverbal Communication and English Language Teaching	234
Stephen Slater Re-framing Humanistic English Language Teaching in Shifting Sands	241
Eva Stradiotová IKT vo výučbe cudzích jazykov	258
Karolína Ňtefanová English by Art	263
Eva Tandlichová Moderné technológie a rozvíjanie komunikačných a digitálnych kompetencií žiakov	273
Sarah Telfer Using Creative Writing and Storytelling in Language Teaching	279
Tsafi Timor Diagnostic Teaching: An Innovative Language Teaching Method	285
Magdaléna Ungerová Novinové texty v cudzojazyčnom vzdelávaní	294
Renata Vajdičková Princípy komunikačného vyučovania anglického jazyka s využitím zadávania učebných úloh “Task Based Language Teaching“	299
Zlata Zelenská Komunikatívny prístup vo vyučovaní cudzích jazykov	310
Diana Ňidová Motivating Higher Education Students in the Cultural Studies Course	324

The authors of the papers are fully responsible for the content of the texts, language, citations and references.6

Editorial

We all live in a time of permanent changes, hectic turbulences in all fields of human activities. We all live in a world characterized by rapid development of more and more sophisticated technologies that are having an impact on our jobs whatever we do for living. The world as we knew it a decade ago has undoubtedly changed and, especially, has got smaller: the way we communicate, the way we work and look for work, travel for a job, education or fun, the way we are getting more and more used to migration in search of a better life and are forced to become more self-confident, better professionals in order to succeed in the competitive world full of various struggles, economic and moral crises and eternal hopes for a better and peaceful life – all these are significant features of the current times. The external world always changes, but the internal world, the human mind, soul, abilities of man, as well as the essence and principles of humanity are everlasting and unchangeable.

The profession of teacher of every type, and at every school level has always belonged to those who regard humanism and its principles almost as a —commandment||, a natural component of civilised life, a gift, a means through which a learner intellectually and morally grows and matures, and develops their skills and abilities.

Each competent foreign language teacher has to prepare the young generation for the competitive world so that their learners could succeed in their professional life as fully as possible. Together with their learners they enable international communication and harmonious coexistence between nations on this planet, making it more meaningful and human. They are challenged to find and use appropriate and effective teaching methods, forms and techniques to motivate their learners and help them to acquire the foreign language that in future will enrich their lives as well as the lives of those they will communicate and work with.

This publication offers the ideas, opinions and experience of foreign language teachers as presented in their talks and papers at the First International Conference combined with workshops under the title *Humanistic Foreign Language Teaching and Learning I; Innovative methods and approaches* at the Faculty of Arts of Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovak Republic on 14 – 15 September, 2012.

These professionals from many countries of the world share their current research results, innovative ideas, opinions and experience in the field of theory related to the teaching of foreign languages, in the analysis of conceptual representations of humanity in teaching literature and cultural studies, and in the area of linguistics and innovative ways of teaching it. The reader can find answers to questions dealing with communicative principles in FLT, creativity of learners, using modern technologies, English for specific problems, educating learners with learning disabilities, and using literature and drama in both formal and informal education.

The authors believe that the publication will become an inspiring source of ideas and impulses for all those who are concerned with these issues, but mainly, of course, for foreign language teacher trainers and practicing teachers whose aim is to educate communicatively competent users of a foreign language in a modern, humanistic way.

Jana Hartánská, PhD., Assoc. Professor
Head of the Organizing Committee

Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené

Eliška Bartoňová - Elena Anatolievna Vasilyeva

Abstrakt

Současný trend rozšíření výuky ruského jazyka se dotýká i žáků se zrakovým postižením a to jak v podmínkách speciálních škol, tak i v integraci. Tento příspěvek se snaží postihnout vliv nových technických a technologických možností na vyučovací proces a rozvinout diskuzi nad nově vznikajícími didaktickými a metodickými otázkami vzdělávání těžce zrakově postižených.

Spolu se vzrůstajícím trendem integrace žáků se specifickými potřebami do běžných škol narůstají nároky na učitele, kteří by měli zapojovat všechny žáky tak, aby byl maximálně využit jejich potenciál, což je velice obtížné bez metodické opory a teoretických znalostí speciální pedagogiky a materiálů použitelných pro všechny žáky ve třídě. Většina učitelů, včetně učitelů cizích jazyků, není obeznámena s významem zrakového postižení a jeho důsledků pro žáky a studenty. Proto takovou výuku vnímají jako komplikovanou, neobvyklou a možnosti žáka podceňují či naopak přeceňují, neumějí s žákem adekvátním způsobem komunikovat.

Ačkoliv je potřeba ke každému žákovi přistupovat individuálně, je možné obecně naznačit limitující faktory výuky, na které je nutno brát ohledy

- přidružená postižení žáka
- kompenzační a reedukační pomůcky žáka
- speciální učební materiály
- prostředí ve třídě (se zvláštním důrazem na zrakovou hygienu)
- čas

Obecně lze říci, že zrakově postižení potřebují ve výukovém procesu více času na jednotlivé činnosti, což však není způsobeno pomalejší mentální aktivitou, ale spíše záležitostmi technického rázu – čtení Braillova písma je časově náročnější, čtení zvětšeného černotisku zpomaluje snížený počet znaků v zorném poli. Učitel pak musí plnit roli manažera vyučovací hodiny důsledněji než obvykle, neboť nesmějí vznikat místa, kdy intaktní žáci čekají, až žák se zrakovým postižením svou činnost dokončí a naopak.

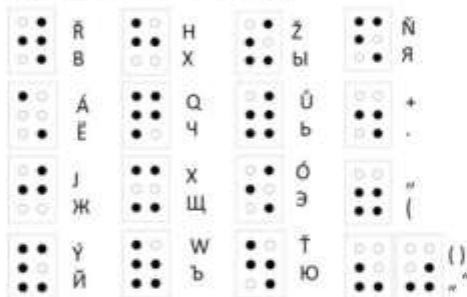
Učebna

Jazyková učebna by měla v ideálním případě splňovat požadavky zrakové hygieny, které vyplývají z potřeby zabezpečit optimální podmínky zrakového vnímání. V místnosti by měl být dostatek denního světla s možností zatemnění, žák se zrakovým postižením by měl mít navíc možnost přisvětlení např. lampičkou. Navíc dobré osvětlení zvyšuje pozornost a diferenciací schopnost nejen zrakového, ale i sluchového analyzátoru (Jesenský 1973). Prostor by měl být příjemný, ozvláštňené tematickou výzdobou (i hmatovou). Deska lavice by měla být v ideálním případě stavitelná, aby byl splněn princip zdravého sezení. Zrakově postižený žák by měl mít na pracovní ploše vždy jen ty pomůcky, které aktuálně používá, je tedy vhodné, aby měl k dispozici další odkládací plochu, na které by byly bezpečně odloženy kompenzační a ostatní pomůcky. Klasické černé tabule, na které se píše křídou, takřka všude nahradily tabule bílé, na které se používají fixy. Tato změna je obecně pro slabozraké žáky prospěšná, jelikož černý fix je značně kontrastní a lépe čitelný, takže žák, sedící ve vhodné vzdálenosti od tabule, je schopen zápis přečíst. Pokud je ve třídě nevidomý žák, je potřeba, aby učitel vždy zdůraznil, že provádí zápis na tabuli a text zřetelně (i několikrát) zopakoval, příp. hláskoval. Trendem současné doby je instalace interaktivních tabulí. Pro slabozraké žáky je velmi výraznou výhodou možnost zvětšení a úpravy textu. Samotná možnost práce na interaktivní tabuli je značně individuální, jelikož si žák, stojící přímo před tabulí tak, aby na tabuli prováděl interaktivní aktivitu, může stínit, a pokud stojí k tabuli bokem, tedy se na ni dívá z úhlu, negativně to ovlivňuje jeho zrakové vnímání.

Azbuka

Výuka azbuky stojí na počátku výuky ruského jazyka. Slabozrací žáci se potýkají se stejnými problémy jako vidící spolužáci, tedy s nutností se naučit malá a velká písmena, jejich tiskací a psací formy. Slabozrakým žákům může navíc dělat problémy rozlišit slova s velkou kumulací písmen odlišných od latinky, navíc obsahujících drobné tahy, které se opticky slévají – např. ш, шш, шшш, чтоž je ještě umocněno tím, že azbuka v podstatě nemá horní a spodní dominanty. Pro usnadnění čtení je velmi důležité zvolit vhodný font a velikost písma. Hlavními faktory výběru by měla být bezpatkovost, současná podpora grafemů obou jazyků, vzdálenost písmen, stejná šířka jednotlivých tahů, dostatečný kontrast písma a podkladu a dobrá rozlišitelnost drobných linií. Žáci, kteří používají Braillovo písmo jsou do určité míry zvýhodněni. Jednotlivé znaky Braillova písma se skládají pouze z kombinací maximálně šesti bodů, tj. celkem 64 variant samostatných znaků. Pomocí nich se vytváří písmena a interpunkční znaménka. Braillovo písmo, které má ve své hmatové podobě celosvětově unifikovanou velikost, nemá žádné fonty, nerozlišuje velká a malá písmena a pod. Pro vyjádření velkých písmen a číslic se užívá tzv. prefixů, tj. znaků, které mění obsahovou hodnotu následujícího znaku či skupiny znaků.

Pro žáky se tedy v azbuce nemění podoba písma, znaky znají. Významově se azbuka liší jen ve třinácti znacích (viz obr.1), proto je učení mnohem rychlejší.

Obr. 1 Odlišné znaky

Rozhodně však nestačí žáky pouze upozornit na odlišnosti a tím proces výuky azbuky v Braillově písmu ukončit. Je potřeba tyto odlišnosti důkladně procvičovat, a to čtením a psáním slov, ve kterých se objevují právě odlišné znaky. Je zapotřebí, aby žák četl plynule a méně známá písmena neodhadoval, jelikož to může změnit význam slova. V této fázi se výuka zrakově postiženého žáka výrazně odlišuje od zbytku třídy, neboť zatímco s azbukou mívají žáci problémy celý školní rok, zrakově postižený je v tomto ohledu značně zvýhodněný.

V tomto zvýhodnění, podmíněném pouze naučením se odlišnému významu několika znaků v ruském jazyce, se však skrývá jedno velké úskalí. Písemná haptická podoba (průměr a výška bodů, jejich vzájemná vzdálenost a pod.) znaků je ve všech jazycích v Braillově písmu stejná; o jaký jazyk se jedná lze poznat pouze z významové logické návaznosti až po přečtení několika znaků, či v případě ruského jazyka dokonce slov. Jako příklad může sloužit dvojice slov otec – oreu, jejichž zápis je v Braillově písmu totožný, výslovnost se však liší. Jako možné řešení tohoto problému, který může velmi komplikovat a zpomalovat práci s učebními texty, se jeví např. použití tzv. jazykového prefixu, který však není nikde kodifikován a na jeho význam by byli čtenáři upozorněni na začátku učebního materiálu.

Tento znak v Braillově písmu by čtenáře dopředu upozornil na fakt, že od tohoto místa je text uváděn v druhém jazyce. Jako příklad konkrétního řešení je možné např. vždy před textem v ruštině použít znak Braillova písma skládající se z bodů 2, 3, 5 a 6 s následující mezerou, tedy ze soustavy bodů, která je v češtině kodifikovaně používaným znakem pro uvozovky, s následující mezerou však nedává smysl a jeho významová hodnota by se tedy v tomto případě mohla změnit na jakýsi přepínač, který by změnil význam stejných kombinací bodů jednotlivých znaků z jednoho jazyka do jazyka druhého. V souvislosti se správnou výslovností je nutné věnovat se označování přízvučky pro

zrakově postižené žáky, jelikož všechny běžné učebnice ruského jazyka alespoň zpočátku přízvuk označují. Přízvuk je na rozdíl od češtiny pohyblivý a jeho přesné postavení je nezbytné nejen pro správnou výslovnost, ale často i pro odlišení významu.

V černotisku je možné slovní přízvuk vyznačit čárkou nad samohláskou, podtržením, ztučením či jinou kontrastní barvou daného znaku. U slabozrakých žáků je potřeba dbát na rychlou dohledatelnost a rozlišitelnost, která by neměla mít vliv na plynulost a rychlost čtení a kvalitu rozpoznávání textu. Vyznačování přízvuku v Braillově písmu je problematické, neboť nelze do textu vkládat další znak. Řešením, které je v souladu s ergonomií hmatu, je přidání bodů číslo 7 a 8, tato varianta navíc nikterak neovlivňuje rychlost čtení. Toto značení je možné používat na novějších typech elektronického Braillovského řádku, pro tisk pak pouze na některých typech Pichtova psacího stroje. Problémem však je dostupnost pomůcek pro zápis osmibodového písma, které není masově rozšířené, jako provizorní řešení však může sloužit značení pomocí konturovací pasty. Při obou těchto variantách značení přízvuku je, alespoň zpočátku, vhodnější používat pro lepší orientaci mezi takto označeným textem prázdné řádky.

Z nastíněných příkladů jsou zřejmé značné rozdíly v potřebách jednotlivých zrakově postižených a intaktních žáků při výuce azbuky, Otázkou zůstává, jak využívat potenciál všech žáků, aniž by docházelo k časovým disproporcím. Jako první možnost se nabízí pracovat se třídou klasickým způsobem, na který je daný učitel zvyklý a integrovanému žákovi zadávat zvláštní úkoly. To však žáka vyčleňuje z kolektivu a snižuje to výhody integrovaného vzdělávání. Druhou možností je výuku částečně přizpůsobit větší nehomogenitě žáků, dbát na rozšířenou výuku fonetiky, rozvíjet během hodin hlavně komunikativní kompetence. Při těchto aktivitách se zrakový handicap projevuje minimálně, proto třída postupuje ve výukovém procesu společně, přičemž žáci získávají dostatek času pro nácvik azbuky spíše individuální formou a po čase se všichni žáci dostávají na stejnou úroveň.

Učební materiály

Hlavním problémem výuky ruského jazyka pro zrakově postižené je nedostatek vhodných výukových materiálů. Většina učebnic je pro zrakově postižené žáky a studenty nepoužitelná, protože obsahují množství obrázků k rozvíjení komunikativních kompetencí, je zde také mnoho grafických znázornění (ilustrace gramatických jevů aj.). To výrazně ztěžuje zrakově postiženým přístup ke znalostem v takových materiálech obsaženým. Ti pak musejí vynaložit mimořádné úsilí pro získání informací, které během výuky jazyků nemohou získat vinou vizuálně prezentovaných materiálů. Speciální školy pro zrakově postižené používají vlastní učební materiály, které však nelze použít u žáků v integraci, jelikož nejsou kompatibilní s učebnicemi, které používá zbytek třídy. Běžné učebnice využívají žáci lehce a středně slabozrací, kteří je za pomoci vhodných kompenzačních pomůcek používají beze změn. Těžce slabozrací žáci se velice složitě orientují v graficky náročném materiálu, proto je vhodné učebnice od grafiky takřka oprostít a učebnice tak zpřehlednit, příp. je převést do elektronické podoby ve formě prostého textu, kdy si žák samostatně na svém počítači snadno určuje velikost písma, sytost a barevnost, kontrast a pod. Kromě namluvení celé učebnice na zvukový nosič, což však zcela omezuje možnost vnímání gramatiky v psané formě, existují pro žáky nevidomé či prakticky nevidomé v zásadě dvě možnosti uzpůsobení učebnic, a to buď převedení do Braillova písma, nebo do textové podoby v elektronické verzi, která je žákovi následně zprostředkována počítačem pomocí hlasového výstupu či Braillovského řádku. Toto řešení však vyžaduje pro správnou výslovnost cizího jazyka speciální softwarové vybavení. Dalším problémem zůstává, jak žákům zprostředkovat obrázky, tabulky, schémata a pod.

Obrazový materiál

Člověk vnímá až 80% vnějších podnětů zrakem, čehož značně využívají moderní učebnice nejen cizích jazyků. Ve většině učebnic ruského jazyka používaných v České republice jsou úvodní kapitoly takřka bez textu, žáci jsou pomocí obrazového materiálu motivováni a podněcováni k aktivitě. Naprostá většina těchto činností je však podmíněna vnímáním zrakových vjemů

s následnou fonetickou komunikací vyplývající ze správného srovnávání či popisování viděného. Otázkou zůstává, jak takovýchto výsledků dosáhnout i u žáků se zrakovým postižením. Pro žáky slabozraké je vhodné obrázky schematizovat, zjednodušit, používat buď jen kontury či naopak barevně kontrastní plochy. Podle Jesenského (1973, s. 119) je pro zobrazení jednoduchých obrázků pro slabozraké ideální velikost 4x4 – 6x6 cm. Pro nevidomé je možné převést obrázky do reliéfní podoby, to znamená, že linie vytvářejí pozitivní haptický reliéf či jsou jednotlivé plochy vytvořeny z hmatově kontrastních materiálů. Reliéfní obrázky by měly mít rozměry 6x6 – 10x10 cm. Rychlost vnímání tyflografiky je značně individuální a žák musí mít vždy dostatek času k jejímu správnému rozpoznání včetně detailů, což by měl učitel respektovat. Pokud se učitel rozhodne obrázek pro zrakově postiženého žáka nezpřístupnit, ačkoliv ho intaktní spolužáci mají k dispozici (např. je jen ilustrativní, nebude se s ním pracovat, je to příliš technicky náročné apod.), je vhodné zrakově postiženého žáka na existenci obrázku upozornit, podat mu stručný popis a příp. dodat detailnější informace. Toto lze provést i vložením popisného textu do výukových materiálů, obzvláště jsou-li tyto tištěné materiály používány pro samostatné opakování látky či samostatnou tvorbu zadaných úkolů. Je-li popis v cizím nebo mateřském jazyce, záleží na úrovni žáka. V přímé komunikaci během výuky je také možné, aby takový obrázek popsal v cizím jazyce intaktní spolužák.

Práce s fonetikou

Učebnice ruského jazyka již od prvních lekcí věnují větší či menší pozornost fonetice, hlavně správnému postavení slovního přízvuku. Samotný fonetický kurz není programově vázaný, prolíná se celým procesem výuky. Problémem většiny jazykových hodin je podle Akišinové a Kagana (2002) malé množství audiomateriálů, kdy poslech buď takřka chybí, či není regulérní součástí vyučovacích hodin a slouží jen jako zpestření. Obzvláště pokud je ve třídě žák se zrakovým postižením, je důležité v hodinách využívat při práci fonetický materiál – nejen rozhovory rodilých mluvčích, ale i básně, písně, říkanky a pod. Tyto prostředky pomáhají učení se výslovností, rytmicí slova, intonací, správnému postavení přízvuku.

Pro ilustraci intonačních konstrukcí jsou ve výukových materiálech znázorněna schémata s příklady, které mají žáci podle vzoru číst. Tento typ cvičení je možné poměrně snadno převést i do haptické podoby (viz obr.2). Jednou možností je užití konturovacích past nad text v Braillově písmu. Pokud je text na průhledné folii, je možné pod něj umístit zvětšený černotisk. Druhou možností je používat fuser, tj. speciální zařízení, které běžný tisk na termoaktivním papíru zahřeje a tmavé linie se stanou haptickými v závislosti na sytosti použité barvy. Touto metodou lze na fuserový papír přímo kreslit libovolné obrázky či je tisknout a mít tak vzory materiálů k dispozici v PC.

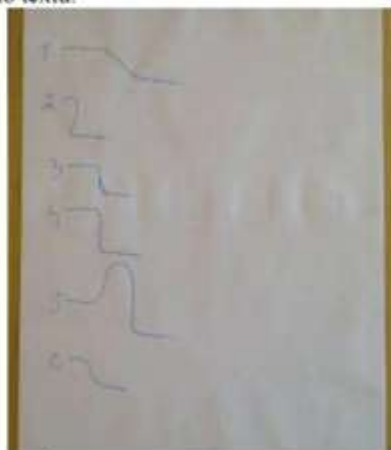
Obr.2 Příklad haptického zobrazení intonační konstrukce. Braillovo písmo a linie jsou haptické, pod nimi zvětšený černotisk.

Tyto haptické intonační konstrukce jsou užitečné nejen pro žáky se zrakovým postižením, i intaktním žákům pomáhá, pokud synchronně s čteným textem přejiždějí prsty po linii a aktivují tak i jiná mozková centra, než je obvyklé, dochází tak k zlepšení paměťové fixace správné intonace čteného textu. Jako prostředek procvičení intonační konstrukce i pro ověření si, že žáci dobře vnímají větnou melodii ruského jazyka, může sloužit intonační diktát, který je použitelný od

prvních hodin výuky. Žáci poslouchají nahrávku rodilých mluvčích po celých větách a zaznamenávají schéma intonační konstrukce. Pro tento typ poslechu jsou velice dobře použitelné běžné nahrávky k učebnicím, které lze navíc pomocí počítače různě sestřihávat a kompilovat. Jejich výhodou je, že s nimi žáci již pracovali, hlasy mluvčích jsou jim povědomé a slovní zásoba odpovídá současně probírané látce, což je vhodné i k jejímu procvičení.

Slabozrační žáci nejsou v této aktivitě nijak limitováni, stačí používat např. silnější fix. Pomocí folie vytvářející pozitivní reliéf, tzv. kreslenky, je možné cvičení provádět i s nevidomými žáky. Tato folie umožňuje žákům nejen záznam, ale i následnou kontrolu své práce. Tímto způsobem lze aktivitu provádět i s intaktními žáky, kteří se se zavřenými očima mohou lépe soustředit na správné vnímání zvukového záznamu.

Jako příklad mohou sloužit fráze 1. až 3. lekce z učebnice Raduga po-novomu: 1. У меня день рождения. 2. Сколько тебе лет? 3. Мне пятнадцать лет. 4. Приглашаю тебя в гости. 5. Мы встретимся вечером? 6. Вечером. 7. Ты не забудешь? Na obr.3 je práce prakticky nevidomého studenta podle tohoto textu.

Obr.3 Záznam diktátu na kreslence

Intonační diktát by rozhodně neměl být hodnocen podle přesnosti zobrazení, slouží spíše jen jako prostředek ověření žákovy vnímavosti. Jiné aktivity pro procvičení fonetiky, které jsou používány, zůstávají beze změn. Jde např. o cvičení typu poslouchejte a opakujte; určete, jestli jsou páry slov shodné; čtete a poslouchejte; запиште známá slova, kterým jste rozuměli v proudu řeči apod.

Slovní zásoba

Slovní zásobu je i u zrakově postižených žáků vhodné fixovat za pomoci jejího častého mluvního i písemného opakování. Od zapisování si nových slov a slovních spojení by v rámci přímé výuky neměly být osvobozeni žádní žáci, ať již je prováděna psacím perem, širší fixou pro zvětšené písmo nebo na Pichtově psacím stroji či Pražské tabulce pro zápis v Braillově písmu. Učitel tak předchází nebezpečí, že nejen zrakově postižení žáci budou znát pouze fonetickou a nikoli celkovou, tedy i psanou, podobu jazyka. Při probírání nové slovní zásoby musí učitel dbát na to, aby zrakově postižený žák správně pochopil význam slova. Pokud je slovní zásoba představována pomocí obrázku, modelu, reálie, je potřeba zajistit, aby si žák daný pojem správně zobecnil či zabstrahoval. Toto platí hlavně pro žáky s vrozeným zrakovým postižením, u kterých je předpoklad, že budou mít problém se slovy nadřazenými a podřazenými, s abstraktními pojmy a pod., obzvlášť pokud neexistuje ekvivalent v mateřském jazyce.

K procvičování slovní zásoby jsou velice často používány aktivity s kartičkami, na kterých jsou napsaná slovíčka. Je možné přiřazovat ke slovíčku překlad, třídít kartičky podle slovních druhů, hrát skupinové hry podobné kartám a pod. Tyto kartičky lze uzpůsobit i žákům se zrakovým postižením

tak, aby mohla s tou samou sadou hrát celá třída. Na menší kousky tužšího papíru stejného formátu lze napsat vždy jedno slovo či slovní spojení v českém či ruském jazyce, a toto lze provést v latině i azbuce několika modifikacemi – zvětšeným černotiskem vhodného fontu s graficky zvýrazněnou variantou přízvuku a současně v Braillově písmu s případným pomocným znakem označujícím azbuku a zvýrazněním přízvuku za pomoci bodů 7 a 8; pro zabránění smazání je v tomto případě vhodné body Braillova písma podlakovat.

Realie

Při výuce každého cizího jazyka jsou žáci seznamováni s realii dané země. Tato výuka probíhá většinou buď frontálním výkladem za pomoci obrázků a map, nebo formou referátů. Fotografie se převádějí do formy vhodné pro zrakově postižené velice složitě, jako nejnvhodnější se jeví jejich slovní popis v mluvené nebo psané podobě či jejich převedení do tyflografiky. Ukázkou velmi zdařilého převedení fotografií do hmatové podoby jsou např. publikace Královská cesta či Pražský hrad, v nichž jsou haptizovaná zobrazení budov a map na pevnějších a omyvatelných fóliích vhodně doplněna legendami a popisy ve zvětšeném černotisku a Braillově písmu. Adekvátní materiály pro ruské prostředí nejsou k dispozici, reliéfní mapu Ruska však lze zakoupit s anglickými popisky. Pokud je to možné a časové rozvržení vyučovacích hodin to dovoluje, je vhodné žáky seznamovat s realii a atmosférou dané země všemi smysly – poslechem hudby, prohlížením hmatově vhodných neobvyklých předmětů a suvenýrů, ochutnávkou tradičních jídel se specifickými kombinacemi chutí a vůní a názorně tak žákům přiblížit zvyky a tradice, např. чаепитие, гостеприимство, které jsou součástí učební látky. Při promítání filmů s realii je vhodné zajistit pro zrakově postižené žáky popisný komentář, tyto informace by však neměly příliš rušit ostatní žáky, záleží tedy vždy na konkrétní situaci, zda učitel zvolí simultánní doplňkové komentování, zastavování filmu či videa po určitých úsecích nebo samostatné promítání jen pro zrakově postižené žáky.

Elektronické pomůcky

Jako velmi vhodné se u zrakově postižených žáků jeví využívání přenosných osobních počítačů s hlasovým či hmatovým výstupem, učiteli takto často nevzniká nutnost znalosti Braillova písma, neboť má možnost (např. při diktátech, slohových cvičeních či testech) vidět vše ihned na obrazovce PC, v případě absence obrazovky na některých speciálních přístrojích může žák odevzdat vypracovaný úkol na flashdisku v textovém editoru. V této souvislosti však vyvstává problém s psaním azbuky na standardizované klávesnici PC, neboť i žáci se znalostí psaní na této klávesnici všemi deseti prsty jsou nuceni naučit se pro psaní v ruštině zcela jiné rozmístění znaků v azbuce, což může zpočátku rychlost jejich práce nepříznivě ovlivňovat. Druhou možností je používání fonetické klávesnice, která se ale musí doinstalovávat a její využití v praxi je omezené.

Práci na PC musí v průběhu hodiny učitel kontrolovat, aby nedocházelo se žák věnoval jen činností souvisejícím s danou hodinou, i přes toto úskalí však patří využívání PC zrakově postiženými žáky a studenty k velmi vhodným řešením jejich informačního deficitu, např. používání internetu při vyhledávání zdrojů, možnost okamžitého využívání elektronických slovníků a překladačů. Pro ruský jazyk jsou navíc přístupné stovky děl spisovatelů v elektronické podobě a slovníky nejen překladové, ale také výkladové, synonymické a pod. Používání různých výukových programů a on-line cvičení, která jsou na internetu dostupná, je možné jen pro žáky slabozraké, hlasový odečítač obrazovky používaný zrakově postiženými žáky není schopen správně převést složitější grafická zobrazení do hlasově srozumitelné podoby.

PenFriend

Mezi moderní a dostupné kompenzační pomůcky, jež lze úspěšně využívat při vzdělávání integrovaných zrakově postižených žáků v cizích jazycích, patří PenFriend, pomůcka primárně určená pro domácnost. Jedná se o digitální záznamník o velikosti a tvaru většího psacího pera s jednoduchým ovládáním. Tento digitální diktafon je však navíc kromě klasických funkcí vybaven

čtečkou malých a tenkých samolepicích kódů, kterými lze označit předměty, modely, obrázky, tištěné materiály a pod. Pokud se konec přístroje přiblíží ke kódu, spustí se předem nahraná fráze ve formátu mp3. Tento přístroj tak může z reproduktoru či do sluchátek přehrát správnou zvukovou podobu čteného textu, mohou na něm být namluveny popisy obrázků či zadání úkolů, kódy je možné označit také materiály, které jsou intaktními žáky používány v doplňkových aktivitách.

PenFriend je v hodinách široce využitelný, jako příklad mohou sloužit tyto hry: Ve třídě je několik stanovišť, na kterých se nacházejí kódy. Žák má za úkol přijít ke stanovišti, poslechnout si frázi, dojít zpět ke své lavici a slyšenou informaci napsat. Nebo je možné vytvořit skupinu kartiček s obrázky či předměty označených kódy, např. hrmeček a budík. Na každém kódu je součást příběhu: hrmeček - Утром я выпил кофе, budík - Я встал в семь часов. Žák si fráze poslechne a předměty postaví tak, aby vytvořily osnovu příběhu, který poté převypráví. Nahrávání informací do PenFriendu je velice jednoduché – buď přes vestavěný mikrofon nebo zkopírováním souborů prostřednictvím PC. Jednotlivé informace tak mohou být archivované a použitelné pro více přístrojů, případně pro stejné kódy mohou existovat různé sady informací. Takto lze stejné učební pomůcky snadno pozměňovat v závislosti na typu cvičení – např. stejný obrázek má jiný popis pro práci v hodině a jiný na domácí úkol. Možnosti interaktivního použití PenFriendu jsou velice široké, záleží jen na invenci učitele a žáků, jakým způsobem přístroj prakticky využijí.

Současná doba nabízí pro zrakově postižené žáky velké množství nových technických a technologických možností, které edukační proces výuky cizích jazyků zásadně mění a usnadňují. Přesto záleží především na osobnosti učitele, jak dané prostředky využije. Proto je nutné, aby byli všichni učitelé obeznámeni alespoň se základy speciální pedagogiky a aby byli cíleně seznamováni s nejnovějšími integračními metodami ve výuce cizích jazyků.

Bibliografie

- Akišina, A. A., Kagan, O. E., 2002. *Учимся учить: дlja преподавателя русского языка как иностранного*. Rus. jaz. kursy. ISBN 5-88337-044-6.
- Choděra, R. 2001. *Didaktika cizích jazyků na přelomu století*. Rudná u Prahy: Editpress. ISBN 80-238-7482-9
- Jesenský, J. a kol. 1968. *Kapitoly z didaktiky a metodiky škol pro tupozraké a šilhavé*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jesenský, J. a kol. 1992. *Profesní příprava zdravotně postižené mládeže v integrovaných podmínkách*. Praha: Federace zdravotně postižených.
- Jesenský, J. a kol. 1962. *State z tyfopédie a základov predmetovych metodik škol pre deti s chybami zraku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Jesenský, J. 1972. *Výber pedagogiky zrakovo chybných*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Keblová, A. 1999. *Hmat u zrakově postižených*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-085-0.
- Kovalenko, B. I. 1962. *Tiflopedagogika. Osnovy tiflopedagogiky i tiflodidaktiki*. Moskva.
- Kovalenko, B. I. 1964. *Voprosy učebno-vospitatel'noj raboty v školach slepych i slabovidjaščich*. Leningrad: Leningrad. gos. pedagog. institut. im. A.I. Gercena, 1964.
- Růžičková, V. 2006. *Integrace zrakově postiženého žáka do základní školy*. Olomouc: VUP. ISBN 80-244-1540-2.
- Vitková, M. a kol. 1998. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-51-6.
- Zemeova, M. I. 1964. *Metody i tiflotekničeskije sredstva obučeniija v škole slepych*. Moskva: Prosveščeniije.
- Zíkl, P. a kol. 2011. *Využití ICT u dětí se speciálními potřebami*. Praha: Grada publishing. ISBN 978-80-247-3852-9

Bc. Eliška Bartoňová
Elena Anatolievna Vasilyeva, CSc.
Katedra slavistiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Česká republika
bartonova.eliska@email.cz
elena.vasilyeva@uhk.cz

Příloha B) Výpis z OBD

Pořadové číslo: 7/7

ID publikace:	43867285
Stav:	Přijatý
Literární forma:	D_ČLÁNEK VE SBORNÍKU
Rozšíření LiF:	D_Článek ve sborníku
Titul (v originále):	Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené
Rok publikace:	2012
Autor:	Elena Anatolievna Vasilyeva (Prac.: 1330)
Autor:	Eliška Bartoňová (Prac.:)
Název zdroje:	Humanistic foreign language teaching and learning
Místo publikace:	Nitra
ISBN:	978-80-558-0154-4
Vydavatel:	Univerzita Konštantína Filozofa
Strany:	19-25
Abstrakt orig.:	Současný trend rozšíření výuky ruského jazyka se dotýká i žáků se zrakovým postižením a to jak v podmínkách speciálních škol, tak i v integraci. Tento příspěvek se snaží postihnout vliv nových technických a technologických možností na vyučovací proces a rozvinout diskuzi nad nově vznikajícími didaktickými a metodickými otázkami vzdělávání těžce zrakově postižených.
Abstrakt čes.:	Současný trend rozšíření výuky ruského jazyka se dotýká i žáků se zrakovým postižením a to jak v podmínkách speciálních škol, tak i v integraci. Tento příspěvek se snaží postihnout vliv nových technických a technologických možností na vyučovací proces a rozvinout diskuzi nad nově vznikajícími didaktickými a metodickými otázkami vzdělávání těžce zrakově postižených.
Abstrakt angl.:	The current trend of the expansion of the instruction of Russian language touches also the pupils with visual handicap and this in conditions of special schools as well as in integration. This contribution tries to express the influence of new technical and technological possibilities on the teaching process and develop the discussion over newly arising didactic and methodological questions of the instruction of those seriously visually impaired.
Rozsah:	7
Typ dokumentu:	AM
Médium:	CD-R
Hlavní klíč:	zrakově postižený; ruský jazyk; metodika; didaktika; vzdělávání
Vedlejší klíč:	visually impaired; Russian language; methodology, didactics, education
Jazyk (originál):	čeština (cze)
Titul česky:	Inovativní metody výuky ruského jazyka pro zrakově postižené
Titul anglicky:	Innovative methods of the instruction of Russian language for visually impaired
Datum konání:	14.09.2012
Datum vložení:	13.11.2012
Financování:	S -

Datum 27. 12. 2012

Podpis odpovědného řešitele